

Hvad er runer?

Runer er et germansk skriftsystem, som blev udviklet på baggrund af middelhavsalfabeterne i århundrederne efter Kristi fødsel. Runealfabetet kalder man for ”futharken”, fordi den er opkaldt efter de første 6 tegn f-u-þ-a-r-k. Den mærkelige rune þ står for en pustelyd helt ude på tænderne ligesom i det engelske ”throw” eller ”thing”.

Runerne blev brugt som skriftsystem i jernalderen, vikingetiden og middelalderen. Både sproget og runerne ændrede sig gennem de mere end 1000 år, man skrev med runer. Man holdt først op med at skrive med runer et langt stykke oppe i middelalderen, måske i 1400-tallet, men siden da har runerne alligevel været anvendt, både som kryptografisk skrift og som kuriosum.

Den ældste runerække fra jernalderen har 24 tegn, og sproget i denne periode betegnes som ”urnordisk”. Futharken blev først brugt i Norden, men senere også i det sydtyske område, i Frankrig og på De Britiske Øer.

Jernalder

ƿ	ᚢ	þ	ᚦ	ᚱ	<	χ	ᚷ	ᚨ	ᚦ	l	ᚵ	ᚯ	ξ	↑	ᚸ	ᚠ	ᚾ	ᚦ	◇	ᚿ	ᚫ		
f	u	þ	a	r	k	g	w	h	n	i	j	ï	p	R	s	t	b	e	m	l	η	d	o

I løbet af den sene del af jernalderen, bliver futharken forkortet til de 16 tegn, som også gælder for vikingetidens futhark. Sproget havde gennemgået en kolossal udvikling, og blev i vikingetiden betegnet ”olddansk”.

Vikingetid

ƿ	ᚢ	þ	ᚦ	ᚱ	ƿ	*	ᚦ	l	ᚦ	ᚵ	↑	ᚸ	ᚠ	ᚦ	ᚫ
f	u	þ	ǫ	r	k	h	n	i	a	s	t	b	m	l	R

16-tegns futharken blev kun brugt af Nordens mennesker. Den var det almindelige alfabet i Norden, men blev også brugt af vikingerne, som rejste ud til f.eks. England, Rusland og Grønland.

I vikingetiden mangler der nogle runer til at udtrykke forskellige lyde i sproget, f.eks. o, d, e og g. Der har man i stedet brugt **u**-runen for o-lyden, **t**-runen for d-lyden, **i**-runen for e-lyden og **k**-runen for g-lyden osv.

I slutningen af vikingetiden og i middelalderen begyndte man at bruge de ”stungne runer”, altså runer med en prik eller et hul i (at stinge betyder at prikke hul eller stikke). F.eks. hvis man vil skrive navnet ”Dorte” vil det med runer i middelalderen se sådan her ud: ƿᚱᚱᚦ, hvor d-lyden er gengivet som en **t**-rune med en prik på og e-lyden som en **i**-rune med en prik. Først i løbet af middelalderen begyndte man dog at bruge de stungne runer p og v.

Stungne runer

ᚦ	ᚢ	ƿ	ᚦ	ᚸ	ƿ
e	y/ø	g	d	p	v

I middelalderen beholdt man vikingetidens futhark som helhed, men enkelte runer kom til at se lidt anderledes ud, og nogle runer skiftede karakter: ǫ betegnede nu o, og ȝ betegnede y. Sproget var nu blevet til gammeldansk, men man brugte også runer til at skrive på latin med.

Middealder

ƿ	ᚢ	ᚦ	ǫ	ᚱ	ᚷ	✻	ᚦ	l	ǫ	h	1	B	ȝ	ᚱ	ȝ
f	u	þ	o	r	k	h	n	i	a	s	t	b	m	l	y

Kan man skrive tal med runer?

I jernalderen og vikingetiden fandtes der ingen "runetal", så hvis man skulle skrive et tal, måtte man skrive selve talordet, f.eks. "fem" eller "ottehundredeniogfirs". I middelalderen begyndte man at bruge romertal, f.eks. MCCCLXII (1362), og i den sene del af middelalderen opstod de såkaldte runekalendere, som egentlig ikke har noget med runer at gøre. I runekalenderne optræder de "pendatiske cifre", som bygger på 5-taller. Disse cifre kendes f.eks. fra den falske Kensington-sten i USA.

Hvordan skriver man sit navn med runer?

I oldtiden og middelalderen var retstavningen anderledes end i dag. Man brugte f.eks. ikke dobbeltkonsonant for at angive en kort lyd, og man skrev aldrig den samme rune to gange efter hinanden. Hvis man f.eks. skulle skrive Rikke eller Anne med runer, ville man nøjes med at skrive "rike" eller "ane".